

DINGUSI KRETINGA

Eniko Šero namas ir žvakių fabrikas

Tarpukariu Kretingoje veikė nemažai įvairių smulkios pramonės įmonių, kurios daugiausia užsiėmė vietinių žaliavų perdirbimu į vartojimui ir pardavimui tinkamus gaminius ir produktus. Iš jų išsiskyrė žvakių fabrikas „Švyturys“. Jo produkcija buvo prekiaujama ne tik Vakarų Žemaitijoje, bet ir Klaipėdoje. Įmonė veikė Birutės gatvėje, jos savininko Eniko Šero ūkiniame pastate.

Apie prieškarinio Kretingos žydų kilmės verslininką Eniką (He-nechą) Šerą žinome labai nedaug. 1889–1890 metais sudarytuose žydų, nuomojusių mieste pose-sijas, sąrašuose nerandame nė vieno asmens, turinčio Šero pavardę. Todėl manoma, kad jis kilo ne iš kretingiškių šeimos, o XIX a. pabaigoje arba XX a. pradžioje atsikėlė iš kito Žemaitijos miestelio. Artimiausias miestelis, kuriame tuo metu gyveno Šerai, buvo Salantai.

Iš žvakių fabriko darbininko Antano Galdiko prisiminimų žinome, kad Enikas Šeras iki Pirmojo pasaulinio karo vertėsi mėsininko verslu. Jis Kretingoje ir apylinkės kaimuose supirkinėjo iš valstiečių karves, veršius, avis, paukščius, juos skerđė, o išdarinę-tą mėsą pardavinėjo mėsos krautuvėms. Iš prekybos verslo susikaupė kapitalą, įsigijo namų valdą Birutės gatvėje (dabar – Birutės g. 16, 16A), kurioje pasistatė namus ir ūkinius pastatus.

Gyvenamasis verslininko namas stovėjo palei Birutės gatvę. Jis buvo medinis, vienaukštis, stačiakampio plano, dviejų galų, ilguoju šoniniu fasadu atsuktas į gatvę, pastatytas ant akmenų mūro pamato ir cokolio. Sienos buvusios apkaltos horizontaliomis lentomis. Pagrindinio fasado centre buvę įrengti 6 šešiastikliai langai, pagrindinis įėjimas su vienvėrimis filinginėmis durimis ir virš jų įrengtu švieslangiu. Priešais duris buvo išbetonuoti dviejų pakopų laiptai. Namų šiaurinio galo sienoje buvo trys langai, o prie vakarinio fasado įėjimo kiemo pusėje stovėjo uždara veranda. Namų stogas buvęs dvišlaitis, gegninės konstrukcijos. Virš jo kilo plytų mūro kaminas ir metalinis ventiliacijos kaminėlis. Palėpėje

Verslininkai Enikas Šeras (kairėje) ir Judelis Taicas (dešinėje) prie bendrovės „Taicas ir Šeras“ produkcijos reklaminio kiosko Lietuvos pramonės pasiekimų parodoje. Kaunas, 1925 m. Nuotrauka iš Kauno apskrities viešosios bibliotekos archyvo.

buvusios įrengtos mansardos tipo gyvenamosios patalpos, kurioms apšviesti abiejuose namo galuose įrengta po du langus. Kieme stovėjo pagalbiniai ūkiniai pastatai.

Apie 1920 metus Enikas Šeras ir Kretingoje apsigyvenęs iš Darbėnų kilęs verslininkas Judelis Taicas įkūrė ir Pramonės departamente įregistravo prekybos ir pramonės bendrovę „Taicas ir Šeras“, kuri ėmėsi svarstyti arbatžoles ir lieti žvakes. Bendrovės bendrasavi-

ninkiai pasidalino veiklos sferomis. Arbatžolių svarstymo įmonei „Virdulytis“ ėmėsi vadovauti Judelis Taicas, įkurdinęs ją savo namų valdos sklype prie turgavietės (Rotušės aikštės).

Tuo tarpu žvakių gamyba rūpinosi Enikas Šeras, įmonę įkūręs Birutės gatvėje, savo namų valdos kieme stovėjusiame pastate (dabar – Birutės g. 16). Pietiniame sklypo pakraštyje pastatytas pagalbinis pastatas buvo vienaukš-

Verslininko Eniko Šero gyvenamasis namas Birutės gatvėje. 1944–1961 m. jame veikė Vietinės pramonės (buitinio gyventojų aptarnavimo) kombinato kontora. 1952 m. Nuotrauka iš Kretingos muziejaus ikonografijos rinkinio.

Didžiosios Lietuvos žvakių fabriko firminis ženklas su jūrų švyturio atvaizdu. XX a. 3 deš. Kretingos muziejaus rinkinys.

tis, stačiakampio plano, rytiniu galu atsuktas link gyvenamojo namo, tinkuoto mūro sienomis ir dvišlaičiu medinės konstrukcijos stogu. Patalpos buvo pakankamai šiltos, todėl žvakių liejimo procesas jame vyko visus metus.

Žvakių gamybos įmonę savininkas pavadino skambiu vardu – Didžiosios Lietuvos žvakių fa-

briku „Švyturys“. Jo produkcijai Prekybos departamentas 1926 m. gruodžio 4 d. suteikė prekybinį ženklą, kuriame pavaizduotas jūros švyturys. Pagrindinis fabriko sandėlis buvo Klaipėdoje, iš kurios darbininkas Antanas Galdikas dvikinkiu arklių vežimu į Kretingą žvakių gamybai gabeno baltą parafiną, steariną, dagčius (knatus), akmens anglių. Parvežtomis žaliavoms ir susikaupusiai gamybos produkcijai saugoti prie vadinamojo fabriko pastato vakarinio galo buvo pristatyta pora sandėlių, iš kurių vienas buvo mūrinėmis sienomis, o kitas – medinis.

Iš pradžių žvakėms lieti naudoti seni įrenginiai. Vėliau Enikas Šeras nupirko 7 vokiškas rankines žvakių gamybos mašinas, naudotas iki pat fabriko uždarymo. Samdyti darbininkai parafiną tirpino garo krosnyje ir liejo žvakes, o per vieną darbo dieną perdirbdavo 700 kg parafino. Pirmos rūšies žvakes liejo rankomis, specialiose formose. Tai buvo 24 valandas degančios žvakės, statomos sinagogose ir prie pašarvoto velionio, bei katalikų bažnyčioms skirtos didžiosios žvakės. Kitas žvakes gamino mašinomis: jose pripildydavo žvakių formas parafinu ir užpildavo šaltu vandeniu, kurį pumpavo rankiniu siurbliu. Atšaldytas žvakes darbininkams iš mašin išėmus, buvo liejamos naujos. Tokiu būdu viena mašina per valandą buvo pagaminama 360 žvakių. Didelę paklausą prieš Kalėdų šventes turėjo kalėdinės žvakutės.

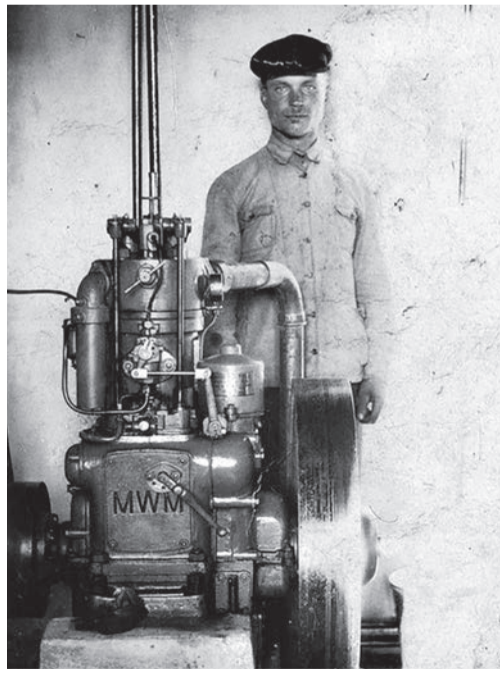
Žvakes pakuodavo į 600 g, 500 g ir 300 g pakuotes. Jas bendrovės užsakymu spausdino Klaipėdos „Ryto“ spaustuvė. Klaipėdoje jos buvo klijuojamos, o į Kretingą atvežamos jau paruoštos pakuoti.

Didžiosios Lietuvos žvakių fabriko „Švyturys“ produkcija buvo

(Nukelta į 6 p.)

Buvusio Didžiosios Lietuvos žvakių fabriko „Švyturys“ pastatas (Birutės g. 16). Fot. Steponas Kaštas. 1970 m. Nuotrauka iš Kretingos muziejaus ikonografijos rinkinio.

Žvakių fabriko darbininkas Antanas Galdikas prie dyzelinio variklio. 1933 m. Kretingos muziejaus ikonografijos rinkinys.

Eniko Šero namas ir žvakių fabrikas

(Atkelta iš 5 p.)

realizuojama Kretingos ir aplinkinių apskričių miestuose ir miesteliuose. Klaipėdoje, šalia pagrindinio bendrovės sandėlio, veikė parduotuvė, kurios pardavėja dirbo samdyta vokiečių. Čia Kretingoje pagamintų žvakių galėjo įsigyti klaipėdiečiai ir Klaipėdos krašto gyventojai.

Žvakių fabriko darbininkai, priklausomai nuo produkcijos paklausos, žaliavų kiekio ir pan., dirbdavo ir kitose bendrovės „Taicas ir Šeras“ įmonėse. Būdavo ir taip, kad tą pačią dieną iki pietų darbas vyko žvakių fabrike, o po pietų – arbatžolių svarstymo įmonėje arba sacharino fabrikėlyje. Statistikos departamentui siunčiamose žiniuose jie buvo įvardijami kaip žvakių fabriko „Švyturys“ darbininkai. 1927 metais jų buvo 8, o 1933 metais – 4 žmonės. Nuolatos dirbo 2–3 meistrai (Antanas Galdikas, Mykolas Staškevičius, Adolfas Šakinis), aptarnavę vidaus degimo variklį bei mašinas. Produkcijai fasuoti ir pakuoti buvo samdomi 4–5 darbininkai.

1937 metais verslininkas Enikas Šeras mirė ir buvo palaidotas Kretingos žydų kapinėse. Jo turto bendrovėje dalį perėmė Mauša Kacas. Panašu, kad naujasis bendrasavininkis savo dalį perleido Judeliui Taicui, kuris bendrovę pervadino „Taicas, Judelis ir Ko“. Naujoji bendrovė žvakių fabriką perkėlė į netoli Eniko Šero sklypo stovėjusį iš verslininko Jono Eitavičiaus išsinuotą buvusios elektros stoties pastatą.

1941 metų karo pradžioje miestą nusiaubęs gaisras buvusios Eniko Šero sodybos nepasiekė. Po Antrojo pasaulinio karo be savininkų likusi namų valda buvo nacionalizuota ir perduota Kretingos apskrities vietinės pramonės kombinatui. Gyvenamajame name įsikūrė pramonės kombinato administracija, o ūkiniuose pastatuose – gamybinės įstaigos ir sandėliai. Pramonės kombinatą reorganizavus į Kretingos rajono buitinio gyventojų

Eniko (Henecho) Šero ir jo žmonos kapas Kretingos žydų senosiose kapinėse. Fot. Julius Kanarskas. 2016 m.

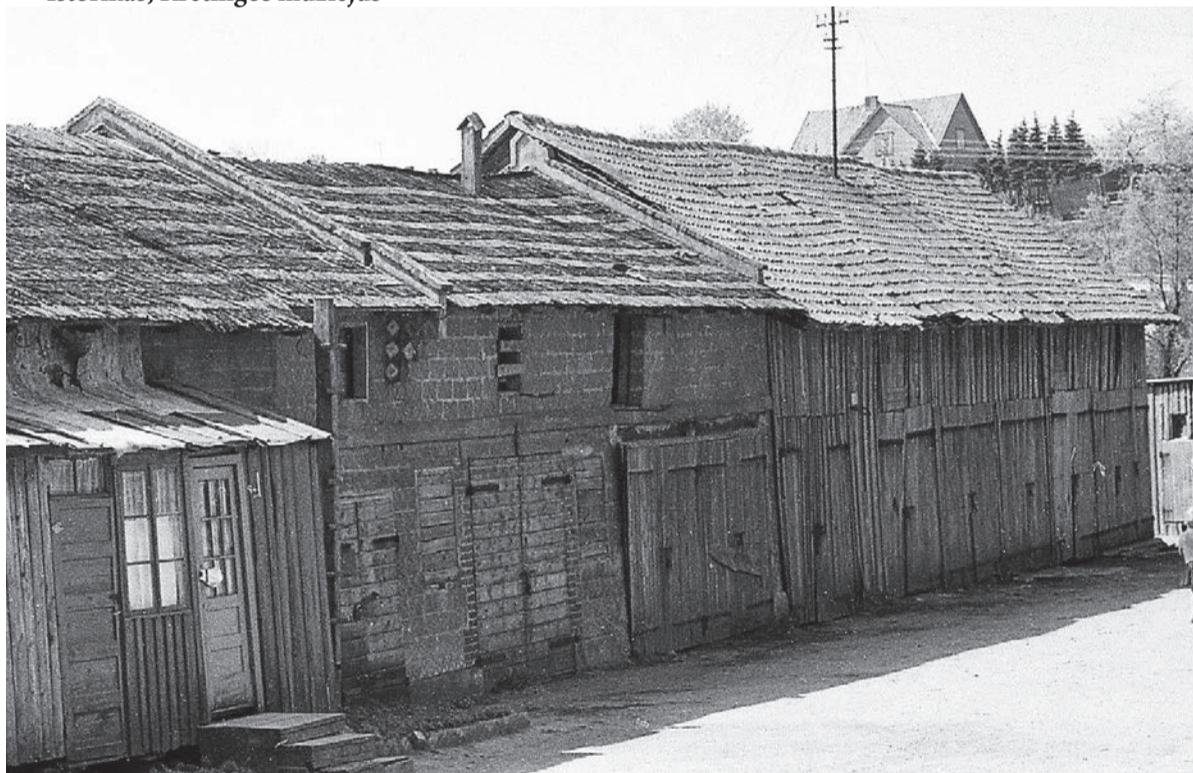
aptarnavimo kombinatą ir Rotušės aikštėje 1961 metais pastatius naujus įmonės rūmus, Eniko Šero name ir buvusiame žvakių fabriko pastate buvo įrengti komunaliniai butai. Sandėliais buitinis gyventojų aptarnavimo kombinatas naudojosi iki pat jų privatizavimo. Eniko Šero namas neišliko – nudegė per 1993 m. kilusį gaisrą, o vėliau buvo nugriautas.

Enikas Šeras ne tik sėkmingai plėtojo verslą, bet ir aktyviai dalyvavo visuomeniniame Kretingos gyvenime. Jis buvo savanorių ugniagesių komandos narys. Suteikęs žydams plačią kultūrinę tautinę autonomiją, 1919 m. gegužės 4 d. buvo išrinktas į Kretingos miesto žydų komitetą, kurį sudarė 14-ka įtakingiausių žydų bendruomenės gyventojų.

Eniko (Henecho) Šero ir žmonos palaikai ilsisi Kretingos senosiose žydų kapinėse, priešais vartus. Vandalai sovietmečiu kapą nusiaubė, nežinia kur pradangino antkapinę plokštę. Tačiau išliko antkapinio paminklo postamentas, kuriame lotyniškais rašmenimis

iškalti čia palaidotų asmenų vardai: „[...]chase Henech / Šer“.

Julius KANARSKAS
Istorikas, Kretingos muziejus

Prie buvusio žvakių fabriko „Švyturys“ pastato Eniko Šero namų valdos kieme pristatyti sandėliai (Birutės g. 16A) žaliavoms ir pagamintai produkcijai saugoti. Fot. Steponas Kaštaunas. 1970 m. Nuotrauka iš Kretingos muziejaus ikonografijos rinkinio.

Kretingoje pagamintų stearino žvakių pakuotė. XX a. 4 deš. I pusė. Kretingos muziejaus istorinės buities rinkinys.

Kretingos žvakių fabriko kalėdinių eglių žvakučių dėžutė. Apie 1937 m. Kretingos muziejaus istorinės buities rinkinys.

Žvakių fabriko darbuotojai (iš kairės į dešinę): 1) Antanas Galdikas, 2) Mykolas Staškevičius, 3) Kazys Petkus. 1933 m. Kretingos muziejaus ikonografijos rinkinys.

Žvakių fabriko darbuotojai įmonės kieme (iš kairės į dešinę): I eilėje – 1) Antanas Galdikas, 2) Varkojis; II eilėje – 1) Mykolas Staškevičius, 3) Kazys Petkus, 7) Buršteinas. 1933 m. Kretingos muziejaus ikonografijos rinkinys.